

روستاها و اقتصاد مقاومتی

مجتبی پالوج و علی اکبر باغستانی*

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

چکیده. توسعه روستایی به عنوان مفهومی چندبخشی دارای ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. استراتژی‌های توسعه روستایی ارتباط نزدیکی با سیاست‌های کلان اقتصادی دارد. اصطلاح «اقتصاد مقاومتی»، نخستین بار توسط مقام معظم رهبری در شهریورماه ۱۳۸۹ در دیدار با کارآفرینان مطرح شده است. اقتصاد مقاومتی مفهومی است که در پی مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی مطرح می‌شود. در حالی که سهم جمعیت روستایی از جمعیت کشور به کمتر از ۲۵ درصد رسیده است، اما بیش از ۸۰ درصد ارزش افزوده روستاها، ناشی از تولید بوده است. به عبارت دیگر همچنان روستاها بخش مولد اقتصاد ایران هستند. وجود معادن و برخی واحدهای صنعتی سبب شده است که سهم کشاورزی از ارزش افزوده روستایی به ۳۰ درصد برسد. این در حالی است که ۸۸ درصد ارزش افزوده بخش کشاورزی را ارزش افزوده بخش کشاورزی روستایی تشکیل داده است. به عبارت دیگر همچنان روستاها به عنوان کانون تولید محصولات کشاورزی نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. از این رو هرگونه اختلال در نقش روستاها به عنوان کانون تولید، آسیب جدی به رشد اقتصادی بخش کشاورزی رسانده و اقتصاد روستا را نیز متاثر می‌سازد.

واژگان کلیدی: اقتصاد روستا، کشاورزی، اقتصاد مقاومتی، رشد، توسعه.

۱- مقدمه

توسعه روستایی به عنوان مفهومی چندبخشی دارای ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. هریک از این ابعاد با توجه به تأثیرپذیری که از محیط روستایی دارند

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات

دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۱۳، پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۱۰.

دارای اهمیت قابل توجهی می‌باشند که موجب شده بخش روستایی همواره مورد توجه برنامه‌ریزان باشد. صاحب‌نظران بین‌المللی معتقدند امروزه جدا از استراتژی‌های کلان توسعه، نیاز است به طور ویژه به توسعه روستاها و ریشه‌کنی فقر اقتصادی پرداخته شود [۱۵]. اهمیت شغل و اقتصاد به حدی است که امروزه اندیشمندان توسعه روستایی، توسعه اقتصادی و معیشتی روستاها را استراتژی می‌دانند که معادل تحقق خود توسعه روستایی است. همچنین امروزه دیگر مفهوم مهاجرت نزد روستائیان، چیزی جز دستیابی به شغل، درآمد و زندگی بهتر نیست [۲۱].

اصطلاح «اقتصاد مقاومتی»، نخستین بار توسط مقام معظم رهبری در شهریورماه ۱۳۸۹ در دیدار با کارآفرینان مطرح شده است. دو دلیل «فشار اقتصادی دشمنان» و «آمادگی کشور برای جهش» از دلایل این راهبرد عنوان شده است. پس از آن بارها واژه «اقتصاد مقاومتی» در بیانات مقام معظم رهبری بکار گرفته شده است. معظم له در مرداد ۱۳۹۱ در دیدار با جمعی از دانشجویان، به جامعه دانشگاهی و به ویژه اقتصاددانان یادآور شدند که اقتصاد مقاومتی یک مطالبه عمومی است که باید در تبیین و تشخیص آن کوشا باشند. به عبارتی اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه‌مدت و هله‌ای و اقدامی صرفاً تدافعی نیست [۴]. در واقع، اقتصاد مقاومتی مفهومی است که در پی مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی مطرح می‌شود، که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه، پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تاکید روی مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خود اتکایی است [۱۱].

رابطه‌ی اقتصاد روستا و اقتصاد مقاومتی به صورت موردی مورد توجه برخی مطالعات بوده است. غفاری (۱۳۹۶)، نقش اجتماعات روستایی در اقتصاد مقاومتی شهرستان شاهین‌شهر و میمه را بررسی و نتیجه‌گیری نمودند که روستائیان در تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی از جمله تولید و اشتغال تاثیر به سزایی دارند و عوامل زیرساختی، اجتماعی و خدماتی دارای اهمیت و رتبه بالاتری می‌باشند [۱۲]. عنابستانی و همکاران (۱۴۰۲)، وضعیت اقتصادی روستاهای حوزه جغرافیایی- فرهنگی هلیل رود، جیرفت استان کرمان را از نظر شاخص‌های اقتصاد مقاومتی ارزیابی نمودند. بکارگیری مطالعات میدانی در ۳۱۴ روستا نشان داده است که شاخص‌های تحرک و پویایی اقتصادی و عدالت اجتماعی در سطح متوسط به بالایی قرارداشت و شاخص‌های مردم محوری و حرکت جهادی و

علمی به عنوان شاخص های اقتصاد مقاومتی بیشترین تاثیر را در پایداری اقتصاد روستایی داشته است [۱۰]. در این مطالعه ضمن توجه به تعاریف و مفاهیم اقتصادمقاومتی، پیشنهادها و سازوکارهایی برای تاثیر متقابل روستاها و اقتصادمقاومتی ارائه شود.

۲- مبانی نظری

اقتصاد روستایی شاخه ای از اقتصاد کلان یک کشور است که عمدتاً با اقتصادکشاورزی ارتباط تنگاتنگی دارد. اقتصاد روستایی هم بر اقتصاد ملی موثر است و هم از آن، تاثیر می پذیرد. البته اقتصاد روستایی و اقتصادکشاورزی تمایزاتی نیز با یکدیگر دارند. زیرا اقتصاد روستایی بر مسائل روستائیان متمرکز است، اما اقتصادکشاورزی به مشکلات واحدهای کشاورزی می پردازد. به عبارت دیگر اقتصاد روستایی علمی است که از عوامل مختلف طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، مالی، تجاری و صنعتی که در وضع یک واحد کشاورزی و روستایی موثر است، بحث نموده و راه و روش اداره، طرق استفاده و رفع نیازهای کشاورزی را با ذکر نواقص و مشکلات بیان می کند [۲]. باید توجه داشت که اقتصاد روستایی عام تر از اقتصادکشاورزی بوده و تمامی مبانی و اجزاء اقتصاد خانوار روستایی اعم از صنعتی یا کشاورزی را در بر می گیرد. علم اقتصاد در جامعه روستایی را می توان به مفهوم کلی، تدبیر اندیشی در متعادل کردن هزینه و درآمد، متوازن کردن عرضه و تقاضا، بهینه کردن ترکیب بهره برداری از منابع محدود و نامحدود، متوازن کردن تولید و تبدیل با توزیع و مصرف محصولات، مرتبط کردن صرفه جویی با پس انداز، متناسب کردن پس انداز با سرمایه گذاری برای تولید، سازماندهی بهینه منابع، عوامل و خدمات موجود برای بهره برداری، ساماندهی چرخه ی تولید برای بازیافت از ضایعات، متعادل کردن رشد برای ارتقاء شئون مالی و در مجموع به منظور تحقق اهداف یک واحد تولیدی با خدماتی مشخص تعبیر کرد [۷]. بنابراین امروزه دامنه ی اقتصاد روستایی بخش وسیعی از فعالیت های کشاورزی، صنعتی و خدماتی و تجاری را در نواحی روستایی در بر می گیرد. بروز و ظهور فعالیت های جدید از جمله فعالیت هایی در حوزه ی فناوری اطلاعات، گردشگری و بازاریابی می تواند قلمرو فعالیتی نواحی روستایی را بسط و گسترش دهد [۲۰].

دهستان: کوچکترین واحد تقسیمات کشوری یا محدوده جغرافیایی معین است که از بهم پیوستن چند روستا، مکان و مزرعه همجوار تشکیل می‌شود و از لحاظ محیط طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی همگن بوده و امکان خدمات رسانی و برنامه‌ریزی در سیستم و شبکه‌ای واحد را فراهم می‌نماید [۱۹].

آبادی: محدوده‌ای است واقع در یک دهستان، با حدود ثبتي یا عرفی مستقل و خارج از محدوده شهرها یا آبادی دیگر که به دلیل وجود فعالیت انسان در تمام یا بخشی از آن، قابل تشخیص و معمولاً دارای نام خاصی است. آبادی یک نقطه جغرافیایی محسوب می‌شود و شامل اراضی کشاورزی و یا غیرکشاورزی و اماکن محل فعالیت یا سکونت انسان است. آبادی ممکن است یک ده، یک مزرعه، یک معدن و امثال آن باشد [۱۹].

توسعه پایدار روستایی، فرایندی است که ارتقاء همه جانبه حیات روستایی را از طریق زمینه‌سازی و ترغیب فعالیتهای همساز با قابلیت‌ها و تنگناهای محیطی مورد تأکید قرار می‌دهد [۲۲]. لذا، می‌توان گفت، پایداری توسعه روستایی به عوامل متعددی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیستمحیطی وابسته است که دستیابی به هر یک نیازمند توجه توأمان به تمامی جنبه‌های دیگر نیز است [۲۵].

از سوی دیگر توسعه پایدار روستایی به میزان قابل ملاحظه‌ای وابسته به ابعاد نهادی نیز است. جوامع روستایی شاید سرنوشت خود را نمی‌توانند تعیین نمایند اما دولتها می‌توانند به میزان قابل توجهی در توانمندسازی آنها در این زمینه یاری رسانند [۱۷]. جوامع روستایی امروزی عمدتاً با مسائلی مانند فقر اطلاعاتی، مهارتهای پایین، فرهنگ کارآفرینی ضعیف و نابرابری‌های قومی و قبیله‌ای روبه‌رو هستند که از این نظر از سایر جوامع قابل تمایزند [۲۴]. لذا، چالشهای عمده پیشروی جوامع روستایی در راه رسیدن به توسعه روستایی، توسعه پایدار روستایی و توسعه ملی عبارتند از: تأمین نیازهای اساسی، افزایش تولید و کاهش فقر، تأمین امنیت غذایی، افزایش درآمد، حفظ محیط‌زیست، توسعه فرصتهای شغل [۱۶]، و افزایش مشارکت و اعتماد به نفس [۸]. در این رابطه مهمترین هدف توسعه پایدار روستایی عبارت خواهد بود از: قابل زیست کردن عرصه‌های زندگی برای نسل آینده و فعلی، با تأکید خاص بر بهبود مداوم روابط انسانی-محیطی و نیز افزایش رفاه اجتماعی ساکنین روستا [۲۳]، بنابراین، توسعه پایدار روستایی، جنبه‌های گوناگون را دربر می‌گیرد، اما زمینه‌سازی‌های ساختاری در چهار جنبه عام شامل ساختار محیطی-اکولوژیک، ساختار و روابط اجتماعی-فرهنگی، ساختار و روابط

کالبدی-فضایی و ساختار و روابط اقتصادی می‌تواند به کارکرد صحیح این فرآیند منجر شود [۶].

در راستای تحقق توسعه پایدار و پایداری اقتصادی در سطح کشور و بخصوص روستاها، مقام معظم رهبری (۱۳۸۹) در دیدار با کارآفرینان، بحث اقتصاد مقاومتی را مطرح کردند (اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را هم داشته باشند. این یک فکر است، یک مطالبه عمومی است) و نیاز اساسی کشور برای کارآفرینی را آمادگی کشور برای جهش و فشار اقتصادی دشمنان معرفی نمودند و دانشگاه را به عنوان یکی از نهادهای مهم فرهنگی معرفی کردند که در جامعه می‌تواند نقش‌آفرینی کند (از بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشجویان، ۱۳۹۱/۵/۱۶). اقتصاد مقاومتی بحثی در اقتصاد است که براساس آن میتوان مشاهده کرد چگونه اقتصاد قادر است در مقابل ضربه‌های مختلف مقاومت کند و در عین حال از این ضربه آسیب نبیند. در ادبیات اقتصادی از عبارت اقتصاد تاب‌آور و اقتصاد پایدار ملی برای ویژگی برشمرده اقتصاد (یعنی اقتصاد مقاومتی) استفاده می‌شود. همچنین، اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی است که هماهنگ با سیاستهای کلان سیاسی و امنیتی نظام اسلامی و برای مقاومت در برابر اقدامات تخریبی شکل بگیرد تا بتواند در برابر ضربات اقتصادی تحریمها و توطئه‌های گوناگون اقتصادی نظام استکبار مقاومت کرده و توسعه و پیشرفت خود را ادامه دهد و روند رو به رشد همه جانبه خود را در ابعاد ملی، منطقه‌ای و جهانی حفظ کند. در بهمن‌ماه ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط مقام معظم رهبری ابلاغ و تاکید نمودند که اقتصاد مقاومتی به عنوان یک «الگوی اقتصادی علمی و بومی، برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی»، «الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصادی اسلام» می‌باشد که «متکی به دانش و فناوری، عدالت‌بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو» مولد، انعطاف‌پذیر و فرصت ساز است (سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲).

۳- روش‌شناسی پژوهش

هدف کلی پژوهش، تبیین ارتباط روستاها و اقتصاد مقاومتی است. با هدف شناخت و تبیین هرچه بیشتر این مقوله در روستا و بر مبنای تحلیل محتوا و شناخت، این پژوهش با

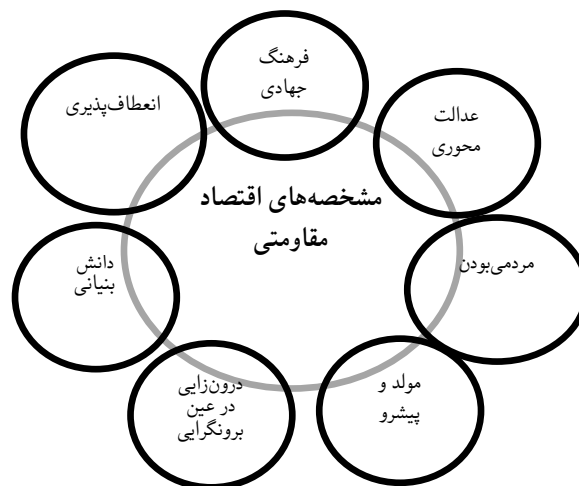
روش کتابخانه‌ای و بررسی و مطالعات اسنادی انجام شده است. به این منظور از مطالعات داخلی انجام شده و پایگاه‌های خبری استفاده شده است. لذا بر اساس مطالعات اسنادی و شناختی که از موضوع حاصل شده است مباحث مرتبط با توسعه، روستا و اقتصاد مقاومتی به صورت فراتحلیل بررسی و تبیین شده است.

جدول ۱- شاخص‌های اقتصاد مقاومتی

شاخص	مولفه
تحرك و پویایی اقتصادی	میزان نرخ رشد اقتصادی، میزان تولیدات روستا (اعم از کشاورزی، صنایع و خدماتی)؛ میزان عدالت اجتماعی در توزیع خدمات بین روستاییان؛ نرخ اشتغال در سطح روستا؛ میزان تورم؛ میزان رفاه روستاییان
عدالت اجتماعی	مشارکت روستاییان در امور مربوط به روستا؛ میزان شرکت روستاییان در جلسات مختلف در روستا؛ سهولت ارائه انتقادات و پیشنهادات به شوراهای اسالمی؛ میزان همفکری با مسئولین؛ بهره‌مندی همه روستاییان از خدمات اساسی؛ میزان مهاجرت روستاییان
تکیه بر ظرفیتهای داخلی	استفاده از دانش متخصصان و دانش آموختگان موجود در روستاها؛ حفظ نیروی انسانی جوان در روستا؛ حفاظت از منابع طبیعی موجود؛ بهره‌گیری از دانش بومی روستاییان؛ تغییر نوع کشت با توجه به شرایط اقلیمی
حرکت علمی و مدیریت جهادی	وجود برنامه ریزی درست در زمینه پایداری اقتصادی؛ حرکت علمی به سوی توسعه اقتصادی؛ مشارکت مدیران روستایی در حل مشکلات روستاییان، وجود علاقه در بین مردم جهت نیل به پایداری اقتصادی؛ هموار کردن مشکلات روستاییان توسط مسئولین در جهت رسیدن به پایدار اقتصادی
مردم محوری	مشارکت فعالان اقتصادی در مسائل مربوط به روستا؛ حمایت از کارآفرینان مبتکر؛ حمایت از صاحبان سرمایه؛ انتخاب افراد بر اساس مهارت برای مناصب متعدد
خودکفایی و تامین	وجود سوپرمارکت در روستا؛ وجود داروخانه در روستا؛ سهولت دسترسی به

شاخص	مؤلفه
اقدام راهبردی و اساسی	درمانگاه؛ سهولت دسترسی به مواد غذایی
کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی	استفاده از انرژی خورشیدی؛ استفاده از انرژی باد و ...؛ توسعه کشت جایگزین
اصلاح الگوی مصرف	برگزاری جشن‌ها و مهمانی‌های تجملاتی؛ پرهیز از اسراف و ریخت و پاش توسط مسئولین؛ مصرف منابع براساس الگوی عاقلانه و مدیرانه صحیح و اسلامی
فسادستیزی	برخورد با مفسدان اقتصادی؛ وجود امنیت اقتصادی و اجتماعی؛ وجود فساد در بین مسئولین روستا؛ برخورد با افرادی که قانون را دور میزنند
شفاف‌سازی و دانش محوری	شفاف‌سازی مسائل مالی توسط مسئولین؛ شفاف‌سازی قیمت‌ها؛ شفاف‌سازی سازوکارهای بازار؛ شفاف‌سازی هزینه و درآمد روستاها؛ استفاده از نیروی جوان و با دانش در مسائل مختلف؛ حمایت از اقتصاد دانش بنیان؛ توجه به مسائل علمی در اقتصاد روستایی؛ دخالت دادن افراد باسواد و با دانش در امور مختلف روستا

ماخذ: [۱۸]، [۱۴]، [۱۳]، [۱۰]، [۵]

شکل ۱- مشخصه‌های اقتصاد مقاومتی [۱]

۴- یافته‌های تحقیق

برای دستیابی به جایگاه واقعی روستا در عرصه اقتصاد کشور، برطرف نمودن مشکلات و تنگناهای اساسی نظیر پایین بودن سرمایه‌گذاری، پایین بودن میزان بهره‌وری عوامل و منابع تولید، ضایعات بالا، آمایش نامناسب ظرفیت‌های نگهداری و ذخیره‌سازی محصولات کشاورزی در مناطق روستایی و تکنولوژی نامناسب و کارآمدی پایین تشکلهای اجتناب‌ناپذیر است. مشکلات و چالش‌های کلان برنامه ریزی؛ بی توجهی به فضای روستایی و آسیب و تخریب سرمایه‌های اجتماعی، همواره شکاف بین برنامه و اجرای برنامه و پذیرش آن را دچار مشکل کرده است. عدم وجود زیرساخت‌های مناسب برای ارائه خدمات به جوامع روستایی امکان استفاده از ظرفیت این مناطق را با چالش جدی مواجه ساخته است. در این خصوص باید به ضعف شناختی کارگزاران نظام و ضعف آگاهی‌های بخش غالب تصمیم‌گیری از اهمیت و کارکردهای مناطق روستایی را یادآور شد. عدم وجود ساختار و تشکیلات مناسب روستاها خود باعث شد که ظرفیت روستا در پذیرش نقش در اقتصاد مقاومتی برجسته نشود.

جدول زیر تعداد دهستان‌های کشور را نشان می‌دهد، وجود ۲۷۱۹ دهستان تا پایان آبان‌ماه ۱۴۰۰، نشان می‌دهد که هنوز تعداد دهستان‌های کشور بیشتر از شهرها می‌باشد.

جدول ۲- تعداد استان‌ها، شهرستان‌ها، بخش‌ها، شهرها و دهستان‌های کشور تا پایان آبان‌ماه ۱۴۰۰

تعداد استان	تعداد شهرستان	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
۳۱	۴۶۹	۱۱۵۷	۱۴۲۴	۲۷۱۹

ماخذ: وزارت کشور

همانطور که در جدول زیر آمده است، سهم جمعیت روستایی از جمعیت کل کشور طی سال‌های ۱۳۹۸-۱۳۹۰ نزولی بوده است و از ۲۸ درصد به ۲۴/۸ درصد کاهش یافته است. این در حالی است که سهم بخش‌های تولیدی از ارزش افزوده روستا نیز دچار نوسان شده است و به ۸۱ درصد در سال ۱۳۹۸ رسیده است. این نقش در کنار رشد بخش خدمات در روستاها سبب شده است که سهم ارزش افزوده روستا از تولید ناخالص داخلی کشور با روندی کاهشی به ۳۲ درصد رسیده است.

جدول ۳- شاخص کلان اقتصادی روستا طی سال‌های ۹۸-۱۳۹۰ واحد: درصد

معیار / سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
سهم جمعیت روستایی از جمعیت کشور	۲۸	۲۷/۱	۲۶/۲	۲۶/۶	۲۶/۳	۲۶	۲۵/۶	۲۵/۲	۲۴/۸
سهم بخش‌های تولیدی از ارزش افزوده روستا	۸۶/۷	۸۶	۸۶/۳	۸۳/۷	۷۹/۴	۸۰/۶	۸۱	۸۲/۹	۸۱/۴
سهم بخش‌های خدماتی روستایی	۱۳/۳	۱۴	۱۳/۷	۱۶/۳	۲۰/۶	۱۹/۴	۱۹	۱۷/۱	۱۸/۶
سهم ارزش افزوده روستا از تولید ناخالص داخلی (بدون نفت)-	۳۴/۸	۳۴	۳۵/۸	۳۱/۹	۲۶/۹	۲۸/۴	۲۹/۹	۳۳/۴	۳۱/۸
قیمت‌های جاری									
سهم ارزش افزوده کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری از کل ارزش افزوده بخش روستایی (قیمت جاری)	۱۸/۱	۲۲/۲	۲۴/۵	۲۸/۱	۳۴/۹	۳۱/۵	۲۸/۷	۲۷	۳۰
سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری روستا از کل ارزش افزوده بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری کشور	۸۷/۱	۸۷/۳	۸۷/۴	۸۷/۶	۸۷/۷	۸۷/۹	۸۸	۸۸/۲	۸۸/۳

ماخذ: یافته‌های مطالعه براساس اطلاعات [۱۹]

نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی، شکار و جنگلداری طی دوره ۹۸-۱۳۹۰ به قیمت‌های جاری ۳۱/۱ و برای اقتصاد روستا ۳۱/۴ بوده است. همچنین سهم بخش

کشاورزی، شکار و جنگلداری و ماهیگیری از تولید ناخالص ملی به قیمت جاری در سال ۱۳۹۸، ۹/۳ درصد و از اقتصاد روستا ۳۰ درصد بوده است.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

توسعه یعنی بازسازی جامعه براساس اندیشه‌ها و بصیرت‌های تازه مبتنی بر اندیشه‌ی اصلی؛ علم باوری، انسان باوری و آینده باوری [۹]، اقتصاد ایران با اقتصاد دارای ویژگی‌های رشد، پایدار، پویا و مستمر، توانمند در رقابت نیرومند، انعطاف پذیر و تأمین کننده عدالت فاصله دارد. برای فائق آمدن بر مشکلات باید به دنبال رویکردهای جدید رفت. با اجرای سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی می‌توان انتظار داشت که اقتصاد کشور در این مسیر قرار گیرد. این سیاست ها گامی نو و بدیع در عرصه حکمرانی کشور است [۳].

روستا می‌تواند به عنوان پیشران و رفع موانع در اقتصاد مقاومتی ایفای نقش نماید. این کالبد در بردارنده‌ی مجموعه‌ای از شرایط فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است. سرمایه انسانی، دانشی، اجتماعی و طبیعی بالا داشته و تولید زیادی از عرصه کشور و کانون تولید را در خود جای داده است. روستا نقش مهمی در تعادل بخشی فضایی و آمایشی داشته و نقش حیاتی در تأمین غذا دارد. در صورت عدم توجه به روستاها، جامعه با معضلات اجتماعی و اقتصادی به ویژه امنیت، مهاجرت گسترده، فقر و تشدید بیکاری روبرو می‌شود.

مهمترین مساله و نتیجه غفلت از جامعه روستایی، بروز فرصت‌های شغلی اندک و عدم تنوع شغلی، تغییر کارکرد کاربری روستا از کانون تولید و تولیدگری به مکان‌های تفریحی، مهاجرت سرمایه‌های انسانی و روستا گریزی جوانان، تلاش برای تبدیل روستا به شهر و تغییر فرهنگ تولیدگری، ناامنی، نابرابریهای منطقه‌ای، بحران‌های محیط‌زیستی، وابستگی به مواد غذایی، بزرگتر شدن اندازه دولت، افزایش حاشیه نشینی در شهرها است. از این رو لازم است تا در نگرش برنامه‌ریزی به یک نوع رویکردی فضایی، آمایش سوق ارتقای ظرفیت‌های موجود باید برنامه‌ریزی به یک نوع رویکردی فضایی، آمایش سوق پیدا کند. عوامل توانمندساز و توان افزا شناسایی و پیشران‌ها مشخص شوند. فضای توسعه براساس دیدگاه توسعه‌ای خلق شود و اقتصاد مقاومتی جزء لاینفک آمایش سرزمین

تلقی شود. قلمرو سرزمین و روستاها به صرف پراکندگی و جمعیت اندک به فراموشی سپرده نشوند. مشارکت واقعی روستاییان در کل فرآیند برنامه به عنوان حقوق مسلم آنها محترم شمرده شود. به حقوق انسانی به دلیل دور افتادگی از شهر و جمعیت کم بی توجهی نشود. کار توسط مردم صورت گیرد و کارگزاران و متخصصان صرفاً به تسهیل‌گری بپردازند. همچنین در تخصیص منابع تنها جمعیت ملاک نباشد بلکه سرزمین، فضا، پتانسیل و ظرفیت به عنوان نیاز ملی برای تولید تلقی گردد. در حالی که سهم جمعیت روستایی از جمعیت کشور به کمتر از ۲۵ درصد رسیده است، اما بیش از ۸۰ درصد ارزش افزوده روستاها، ناشی از تولید بوده است. به عبارت دیگر همچنان روستاها بخش مولد اقتصاد ایران هستند. وجود معادن و برخی واحدهای صنعتی سبب شده است که سهم کشاورزی از ارزش افزوده روستایی به ۳۰ درصد برسد. این در حالی است که ۸۸ درصد ارزش افزوده بخش کشاورزی را ارزش افزوده بخش کشاورزی روستایی تشکیل داده است. به عبارت دیگر همچنان روستاها به عنوان کانون تولید محصولات کشاورزی نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. از این رو هر گونه اختلال در نقش روستاها به عنوان کانون تولید، آسیب جدی به رشد اقتصادی بخش کشاورزی رسانده و اقتصاد روستا را نیز متاثر می‌سازد.

مرجع‌ها

- [۱] ایزانلو، امید؛ توکلی، محمدجواد (۱۳۹۹). فرهنگ اقتصادی مطلوب در اقتصاد مقاومتی. معرفت اقتصاد اسلامی، ۱۲(۱)، صص ۱۲۹-۱۵۰.
- [۲] آسایش، حسین (۱۳۷۶). شاخص ساختاری کاربردی توسعه روستایی در رابطه با آمایش سرزمین. مسکن و محیط روستا، ۸۷، صص ۱-۱۸.
- [۳] پورمحمدی، سیدحمید (۱۳۹۳). مجموعه اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی. مصوبات شورای اقتصاد.
- [۴] حشمتی مولایی، حسین (۱۳۹۴). ریشه‌های هنجاری در اقتصاد مقاومتی. روند (روند پژوهش‌های اقتصادی)، ۲۲، صص ۱۶۹-۱۹۲.
- [۵] دهقانپور، بابک؛ شفیع، آزاده؛ محمدی، مهران (۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی، مطالعه موردی ابعاد و ویژگیها. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، ۱۸۶، صص ۵۵-۶۴.

- [۶] سعیدی، عباس (۱۳۹۲). مبانی جغرافیای روستایی. انتشارات سمت، تهران.
- [۷] شهبازی، اسماعیل (۱۳۹۰). نقش ترویج در توسعه کشاورزی ارگانیک (زیستی) در روستاهای کشور. توسعه محلی (روستائی-شهری)، ۲، صص ۱-۲۲.
- [۸] صفری، رباب؛ بیات، مقصود (۱۳۹۲). تعیین سطوح توسعه یافتگی نواحی روستایی استان آذربایجان شرقی با استفاده از تکنیک آماری تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای. فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۲۸، صص ۳۱-۴۸.
- [۹] عظیمی، حسین (۱۳۸۲). جایگاه توسعه روستایی در فرآیند توسعه ملی از دیدگاه صاحب نظران. به کوشش قدیر فیروزنیا و عبدالرضا رکن الدین افتخاری، انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران.
- [۱۰] عنابستانی، علی اکبر؛ قنبری، سیروس؛ لطفی مهری، حبیب (۱۴۰۲). تحلیل وضعیت اقتصادی روستاها از نظر شاخص های اقتصاد مقاومتی (مطالعه موردی: حوزه جغرافیایی - فرهنگی هلیل رود، دشت جیرفت). اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۱۲ (۴۳)، صص ۲۱۱-۲۸۸.
- [۱۱] غفارپور، داود؛ پورحاتمی، زهره (۱۳۹۲). اقتصادمقاومتی، ضرورت مقاومت اقتصادی، همایش ملی مدیریت توانمندی‌ها در اقتصاد ایران. رشت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رشت، صص ۱-۱۱.
- [۱۲] غفاری، سید رامین (۱۳۹۶). نقش اجتماعات روستایی در اقتصاد مقاومتی (مطالعه موردی: نقاط روستایی شهرستان شاهین شهر و میمه). پژوهشهای مکانی-فضایی، ۵، صص ۱-۱۷.
- [۱۳] فشاری، مجید؛ پورغفاری، جواد (۱۳۹۳). بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران. مجله اقتصادی، دوره ۵، ۶، صص ۲۹-۴۰.
- [۱۴] قنبری، نوزر؛ رشادی، منوچهر؛ محبی، سیروس؛ حیدرخانی، هابیل (۱۳۹۵). بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با گرایش به فرهنگ اقتصاد مقاومتی در نواحی شهری و روستایی گیلان غرب. فصلنامه پژوهش نامه انقلاب اسلامی، ۶ (۱۹)، صص ۹۳-۱۲۰.
- [۱۵] کرد، باقر؛ آبتین، عبدالعزیز (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی در استان سیستان و بلوچستان. مجله جغرافیا و توسعه، ۳۲، صص ۱-۱۴.
- [۱۶] محمدی یگانه، بهروز؛ ولایی، محمد (۱۳۹۳). تنوع بخشی اقتصاد روستاها جهت تحقق توسعه پایدار مورد: دهستان مرحمت آباد شمالی شهرستان میاندوآب. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳ (۲)، صص ۵۴-۷۰.

- [۱۷] مرادی مسیحی، وراز؛ طالبی، مرادی (۱۳۹۶). تحلیل ساختار شاخصهای توسعه پایدار روستایی مورد: دهستانهای شهرستان صعومه سرا. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۶(۳)، صص ۸۰-۱۶۵.
- [۱۸] معاونت توسعه روستایی و مناطق محروم ریاست جمهوری ایران (۱۳۹۵). برنامه راهبردی توسعه روستایی کشور، مصوبه ۱۳۹۳/۱/۱.
- [۱۹] مرکز آمار ایران (۱۴۰۲). حسابهای ملی روستایی. انتشارات مرکز آمار ایران، تهران.
- [۲۰] یاسوری، مجید (۱۳۸۹). بررسی روند توزیع جغرافیایی جمعیت ایران، آینده نگری، مشکلات و راهبردها. معیت، ۷۳(۱)، صص ۱-۲۴.
- [21] Itoh, R. (2009). Dynamic Control of Rural Urban Migration. *available at Science Direct Journal of Urban Economics*.
- [22] Namdar, R., Sadighi, H. (2013). Investigation of Major Challenges of Rural Development in Iran Utilizing Delphi Technique. *Journal of Agricultural Science & Technology*, **15**, 445-455.
- [23] Pomeroy, A. (2002). A Social Approach to Rural Development. New Zealand, Wellington, Rrural Affairs Coordinator Sector Performance Policy, Ministry of Agriculture and Forestry.
- [24] Safari, M., Akbari, A. (2014). Analysis of the Rate of Development of Kermanshah Districts Villages Based on TOPSIS. *International Journal of Asian Social Science*, **4**, 956-965.
- [25] World Bank Latin Aerican and Carribean studies. (2015). Beyond the City the Rural Contribution to Development. 103-106.

مجتبی پالوج

دانشیار پژوهشی

تهران، موسسه پژوهشهای برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.

رایانشانی: m.palouj@agri-peri.ac.ir

علی اکبر باغستانی

استادیار پژوهشی

تهران، موسسه پژوهشهای برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی.

رایانشانی: a.baghestany@agri-peri.ac.ir